

SIVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ

Yunus Emre

Sempozyumu

Editörler

Prof. Dr. Hakan Yekbaş

Doç. Dr. Mustafa Sefa Çakır

SIVAS2022

CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI NO: 235

21/02/2022 Tarih ve 2 Numaralı Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Yayın Kurulu Kararı ile 02.03.2022 Tarih ve 6 Numaralı Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Yönetim Kurulu Kararına istinaden basımı uygun görülmüştür.

İNCELEME KOMİSYONU:

Prof. Dr. Bilal KEMİKLİ

Prof. Dr. Adem CEYHAN

Doç. Dr. Yusuf YILDIRIM

Bursa Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi / BURSA

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi / SİVAS

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi / SİVAS

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ

Yunus Emre Sempozyumu

ISBN

978-605-7902-61-0

Editörler

Prof. Dr. Hakan Yekbaş
Doç. Dr. Mustafa Sefa Çakır

Kapak ve İç Düzen

Abdulkadir KOCATÜRK

Baskı

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Rektörlük Matbaası
Sertifika No: 40954

Dağıtım

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

Sivas 2022

“Bu Dünyânın Meseli”

Şehir, Erdemli Şehir ve Yunus Emre

Bilal Kemikli*

Müslüman düşünürlerin ve ediplerinin üzerinde durdukları temel kavramlardan birisi “şehir”dir. Bu konuda, başta Fârâbî'nin telif ettiği *Medînetü'l-Fazıla*'sı ve Yusuf Has Hacib'in *Kutadgu Bilig*'i olmak üzere pek çok eser yazılmıştır. Bu meyanda, geleneğe uyarak “içimizdeki şehri” tavsif ve tahlil eden en önemli eseri Yunus Emre yazmıştır. Onun *Risâletü'n-Nüşhiyye*'si, içinde yaşadığı dönemin kaleli şehirlerinden mülhem içimizdeki şehri tavsif eden ve oradaki düzeni tesis etmeye matuf ilkeleri vaz eden bir başyapıttır¹. Bu üç temel eser birlikte okunduğunda, Farabî'nin tasnifiyle, her birinde “erdemli şehri” inşa etme gayretinin hâkim olduğunu görürsünüz. Zira erdemli şehir; sakinleri bilgili, kendisiyle mücadele ederek teşahhus etmiş, erdemli, dünyaya bağlı olmayan, irfan sahibi kimselelerin yaşadığı şehirdir. Mesele bu şehri inşa ve imar etmek, evvele mirde o “erdemli” ihya etmekle mümkündür². Bu itibarla şehir kavramı, sadece içinde yaşanılan muhit değil; o muhite hayat veren insanı da konu edinir.

Fârâbî, erdemli şehri tarif ve tavsif ederken, bunun karşıtı olan “erdemsiz” şehri de izah eder. Ona göre erdemsiz şehrin tezahürü dört aşamada karşımıza çıkar:

---

* Prof. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

¹ Bu konuda, *Risâletü'n-Nüşhiyye*'den hareketle, daha evvel “içimizdeki savaş” başlığıyla bir yazı kaleme almıştık. Bu yazı, içimizdeki şehri huzura kavuşturma çabasına delalet eden ve büyük cihat (cihâd-ı ekber) olarak da mücadele ve mücahedeği konu edinmekteydi. Bkz. *Sufi Aşk ve Ölüm*, İstanbul, 2017, 66-72.

² Bu konuda düşüncelerini temellendirmek isteyen okuyucularımızın dikkatine, daha evvel “şehri inşa etmek” başlığıyla yazdığımız ve *Mihenik* (İstanbul, 2019) makaleyi sunmak isterim.

1. Cahil şehir. Bu şehrin sâkinlerinin yegâne amacı, dünyevi kazançtır. Dünyevî kazançtan murat, bedenî sağlık, haz ve servettir. Dolayısıyla şehir ahali, gerçek anlamda huzuru bilmediği için, mutluluğu geçici heveslere hapseder.

2. Sapkın şehir. Burada şehrin sakinleri, erdeme dair bilgilere sahiptir; ancak o bilgi, tecrübeye dönüşmemiştir. Diğer bir ifadeyle bildikleriyle ve inandıklarıyla amel etmeyenlerin şehridir. Bu yönüyle bu şehir, cahil şehir hüviyetini haizdir.

3. Değişmiş şehir. Bu şehir, başlangıcı itibariyle erdemli insanların inşa ettiği, ama zamanla talepleri ve uygulamalarıyla dünyevileşen insanların şehridir. Dolayısıyla kuruluş esnasından uzaklaşmış, menfi anlamda değişmiş şehirdir.

4. Şaşkın şehir. Bu şehrin kuruluşu da sunduğu imkânlar da ta başından itibaren şaşkınlardan oluşmaktadır. Varlığın mahiyetini müdrük olamayan kişilerin inşa ve imar ettiği şehir, insana geçici zevkler vermekten öteye geçmeyecektir.

Fârâbî'nin vaz ettiği bu şehir tavsiflerini, öyle sanıyorum ki, Yunus Has Hacıp de Yunus Emre de çok iyi biliyordu. O bakımdan “kutlu bilgi”ye sahip “erdemli” insanları yetiştirmek, gerek *Kutadgu Bilig*'de, gerekse *Risâletü'n-Nushiyye*'de temel konu olarak sunulmaktadır. Ancak Yunus, bu fikrini sadece *Risâle*'de dile getirmez, nutuklarında da sıkça temas ettiği başat konu olarak sunar. Onun *Divân-ı İlâhiyât*'ı, sevgi, bilgi ve varlık gibi temel erdem inşa eden değerler manzumesi olarak okunabilir. Diğer bir ifadeyle *Yunus Divan*'ı, erdemli insan olma yolunda gayret eden bir yolcunun (sâlik) notları olarak okunabilir. Bununla birlikte onun gazel ve koşma tarzında dile getirdiği bu notlardan bir kısmında doğrudan doğruya *şehir*, *şâr* ve *il* gibi kavramlarla “erdemli şehri” tanımladığına da işaret etmek gerekir.

Burada onun şehirle ilgili kavramlardan yola çıkarak tavsif ettiği şehre ilişkin mütalaamızı yapmadan evvel bir hususa işaret etmemiz elzemdir. Yunus, Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî, Mevlânâ Celâleddîn ve Ahi Evran (Pîr Mahmud bin Ahmed Nasirüddin Ahî Evran bin Abbas Velî) gibi “yol kurucu” isimlerin gölgesinde “bir ga-

rib dervîş” olarak hakikate ilişkin sırları arayarak manaya ermeye gayret etmiştir. Nitekim erdemli şehri, hakikate erme çabasında olan, daima kendini yenileyen ilim ve irfan sahibi insanlar inşa edecektir. Bu anlamda onun arayışına dair menkıbevi mahiyet kazanan tecrübesi önemlidir. Bununla şuna işaret etmek istiyorum: Himmet ve buğday ikileminde kalıp, samimi bir muhasebeyle himmetin yani irfanın tâlibi olması ve bu yolda kırk yıl dergâha doğru odun taşıma cehdi önemli bir çabadır. Zira erdemli şehri, malumat sahipleri yani buğdaya talip olanlar değil, amele yani uygulamaya ve dolayısıyla bilgiyi tecrübeye dönüştürmeye öncelik verenler inşa edecektir. Diğer bir ifadeyle, inşadan evvel ihya gelir; şehri, aklen ve ruhen uyananlar yani ihya olanlar inşa edecektir.

Keza onun döneminde, fikri zenginlik de dikkat çeker. Nitekim bir yandan Türkistan’dan gelen Yesevî hikmetleriyle neşredilen zahidâne tasavvuf düşüncesinin yanında, Horasan’dan gelen melamet neşvesi belirgin bir mahiyete sahiptir. Keza Endülüs’ten gelen ve bir müddet Konya’da mukim olan İbnü’l-Arabî’nin neşrettiği Vahdet-i Vücutçu Ekberî akım ve kimi Bâtınî akımlar da hatırda tutulmalıdır. Böylesine zengin bir fikrî atmosferde, Evhadü’-d-Dîn Kirmânî, Fahrü’-d-Dîn Irâkî, Necmü’-d-Dîn Dâye, Sadrü’-d-Dîn Konevî, Müeyyedü’-d-Dîn el Cendî ve Sa’du’-d-Dîn Fergânî gibi muhakkikler de yaşamıştır. Bir yanıyla aksiyon, öteki yanıyla mütefekkir olan bu “büyük ruhların” yaşadığı demde şiirlerini söyleyen, muhtemelen bir kısmıyla karşılaşan ve mutlaka çoğunun fikirleri ve eserleri hakkında malumatı olan Yunus, hakikate ilişkin keşiflerini Türkçe dile getirmiş bir hakîm (bilge) şairdir³.

Şehir, yaşanan iktisadi ve siyasi kaostan, bilge şairin nutuklarıyla ve diğer hükemanın dokunuşuyla düzene girmiştir. Nitekim şehrin sakinleri, fazilet sahibi, olgun ve arif insanların sözü ve sohbetiyle kendi hakikatiyle buluşacaktır. Bu buluşma, bir yandan cehaleti izale ettiği gibi, öte yandan da “istikamet” yani bir gaye sunarak şaş-

³ Dönemin kültürel durumuna dair bir okuma için bkz. M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara, 1965, 199-217; Ahmet Kartal, “Yunus Emre’nin Anadolu’sunda Kültürel ve Entelektüel Hayat”, Yunus Emre, (Ed. A. Y. Ocak), Ankara, 2012, 43-96.

kınlıktan beri kılacaktır. Mamafih Yunus da bu maksada binaen yüklendiği misyonun farkında olarak, “Kasdum budur şâra varam feryâd u figân koparam” diyecektir. Şâra varmış, ilden ile dolaşarak kopardığı “feryâd u figan” ile manayı gönül coğrafyamızın her bir köşesine ulaştırmıştır. Esasen şârdan murad, evvela bu içinde yaşadığımız dünyadır. Bunu şöyle izah etmektedir:

*Bu dünyânun meseli bir ulu şâra benzer
Velî bizim ömrümüz bir tîz bâzâra benzer
Her kim bu şâra geldi bir lahza karâr kıldı
Geri dönüp gitmesi gelmez sefere benzer*

Bu dünya, ulu bir şehirdir. Bizim orada geçireceğimiz hayat ise, pazardan ibarettir. Pazar sabah kurulur; dualar edilir, siftahlar yapılır, satışlar gerçekleşir ve akşama kâr yahut zarar ederek tezgâh kapanır. İşte hayat bu kadardır: Doğum, koşuşturmalar ve meşguliyetler içinde bir koca gün ve nihayet akşama eriş... O akşamın adı, “geri dönüşmez sefer” yani ölümdür. Ölüm, hakikati idrak için en yetkin muallimdir. Şehri anlatırken, varlık açısından ecel yahut vade gibi kavramlarla da anılan sınırlı zamanı yani ömrü de hatırlatan bilge şair, şehirlerin de zamanlı muhitler olduğunu ihsas eder. Zira nice şehirler kurulmuş, ama doğal felaketler, savaşlar ve tufan gibi hadiseler vesilesiyle yıkılıp yok olmaya mahkûm olmuştur. Nitekim dünya, “mülk-i fena” olarak nitelendirilmiştir. Bu mülk-i fena ile olan rabitasını azaltan yahut sahih bir bakışla sistemli bir kurala bağlayanlar, buraya ait arzu ve hevesten geçenler “dost ili”ne uçacaklardır.

*Mülk-i fenâdan geçeyim ol dost iline uçayım
Talayın ‘ışk ‘ummânına denizlerin kaynadayım*

Dost ili, burada kastedilen manadan anladığımız kadarıyla, âhîret hayatıdır. Âlem içre cümle mevcudatın yokluğa mahkûm olduğu düşüncesi, vücut ve mevcut ayrımı içinde zikredilen bir varlık anlayışının neticesidir. Vücut, zorunlu varlıktır; mevcut ise, cümle kâinattır. Dolayısıyla zamanlı varlık sadece insan değildir; onun içinde yaşadığı şehir de yok olmaya mahkûmdur. Bu bakımdan, ev-

veleminde bu şehrin sahibini tanımak gerekir. Bunu Yunus şu şekilde soru kalıbına sokmaktadır: “Bu ‘imâreti kim yaptı bu mülke Süleymân nedür?”

Bu sorudan hareketle şehrin sahibini, mülkün yegâne sahibi olanı tanımak ve ona inanmak esastır. Bu esas, bilmek ve inanmayı içinde barındırdığı gibi, tevhidi de barındırır. Erdemli şehir, bilme, inanma ve birleme esasına müstenit bir aydınlanma ve bu aydınlanmaya matuf bir hukuk sistemini içinde barındıran bir şehirdir. Çünkü Süleymân’ı bilmek, sahibi tanımak ve bu tanımayla şehri mamur kılmak esastır. Bu da ancak hukukla temin edilen bir durumdur. Nitekim Yunus şu soruyu da sorar:

*Eğriliği yaydan eğri doğruluğu okdan doğru
Bu şehir içinde uğru hem kâdî hem sultân nedür*

Şehirde yaşamak, sürekli bir bilme, öğrenme çabasını zorunlu kılar. Diğer bir ifadeyle şehirli olmak, sürekli eğitim ve öğretim içinde gelişip derinleşmeyi de temin eden bir durumdur. Bunun için de Hâbil ve Kâbil’den bu yana, öncelikle insanın eğriyi ve doğruyu tefrik edecek bir hukukî ve ahlâkî bilince sahip olması gerekir. Keza suçluyu, kadıyı ve sultanı da tanımak iktiza eder. Buradaki suçluyu (uğru), kadı ve sultanı şimdilik bir kenara bırakıp Yunus’un düşünce zemininde temekkün eden şehirlere kısaca temas edelim⁴. Onun şehri, genel bir tasnifle iki veçheye sahiptir. Bunlar:

1. Çarşısı, pazarı, imaret, mabet, mektep v meskenleriyle içinde yaşadığımız şehir.
2. İçimizdeki şehir; onun ifadesiyle gönül şehri, can şehri yahut vücut şehridir.

Bu şehirlerin ilkinde hukukî düzenlemeler ön plandadır. “Endişe şehri” olarak nitelendirdiği bu şehirde ticaret, eğitim, üretim ve tüketim gibi hayatın idame edildiği bir organizasyon öne çıkar. Bu

⁴ Esasen onun şehir kavramına yüklediği anlama ilişkin daha evvel Metin Ekici analitik bir inceleme yapmıştır. Konuya alaka duyanlar söz konusu metne bakacaklardır: Metin Ekici, “Yunus Emre’de Şehir Kavramı”, *Yunus Emre Araştırmaları-III*, (Ed. U. Şenel), Manisa, 2020, 113-135.

şehrin, yukarıda işaret edildiği gibi, bir sultanı yahut yöneticisi ve güvenliği sağlayan kurumları vardır. Bu anlamda şehri, içinde yaşadığı, seyahat ettiği ve şiirler söylediği mekânlar olarak karşımıza çıkar⁵. Bu sebepten kısaca seyahatlerine ilişkin temel bazı hususları hatırlamak icabeder.

Öncelikle burada, İslam ilim tarihinde “seyahat” kavramına dair bir iki hususa işaret etmekte yarar vardır. Bu meyanda şunu ifade etmemiz mümkündür: *er-rihle* kelimesiyle kavramlaşan, ilim talebi için yapılan seyahatlerin benzeri sufi çevrelerde de vardır. Bu seyahatlerin başında *selmana çıkmak* olarak nitelendirilen yolculuk, kabz halindeki dervişin tenezzüh, temaşa ve tetkikle basta ermesini temin eden bir yolculuk halidir. Esasen Kalenderî ve Bektâşî geleneği içinde önemli bir yere sahip olan selmana çıkmak, bir yönüyle dilenmektir. Tekkenin yahut muhitin dışına çıkarak sadaka toplamak, böylece nefsin alışık olduğu konforun dışına çıkarak yeni tecrübelerle benliği tamir ve tadil etmek murad edilmiştir. Yunus’un, kabz halinde olduğu bir demde tekkeyi terk etmesi, bir yönüyle selmana çıkmak olarak telakki edilebilir. Bunun yanında meşayihî, hakîm ve ârif zevatı ziyaret ederek onlardan tefeyyüz etmek için de dervişler yola çıkmışlar; böylece bir yandan tefekkür ve tekâmül içi yeni muhitleri tanıma imkânına sahip oldukları gibi, öte yandan da gurbeti fikrini tecrübe etmişlerdir. Keza haç farızasını eda niyetiyle yahut irşat vazifesini yerine getirmek için de seyahat ettikleri, farklı şehir ve muhitleri görerek yenilendikleri bir gerçektir. Bu anlamda Yunus, şiirlerinden anladığımız kadarıyla, kelimenin tam anlamıyla “gezgin” bir sufi şairdir⁶. Nitekim o, “*Ben dervîşem diyen kişi iş bu yola ‘âr gerekmez*” fehvasınca, selmana yahut başka vesilelerle yola çıkmış olmalıdır. Bu meyanda şunu söylemektedir:

⁵ Bu konuda bkz. Seadet Şihyeva, “Şiirin Coğrafyası: Fiziksel ve Ruhsal Mekânlar”, “*Yunus der eşkere nihân*” *Yunus Emre Kitabı*, (Ed. O. K. Tavukçu), Ankara, 2017, 37-53.

⁶ Yunus’un seyahatleri ve bilhassa “yukarı iller” tabiriyle alakalı olarak bkz. Mustafa Tatçı, “Yukarı İllerde Bir Gezgin derviş: Yunus Emre (Azerbaycan Notları)”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 2011, 18 / 58, 155 – 170.

*“Gezdüm Urum’ıla Şam’ı yukarı illeri kamu
Çok istedüm bulmadum şöyle garîb bencileyin”*

Bu beytin bulunduğu nutk-ı şerifte şair, çıktığı yolculuktan bahisle kendini, yerinden yurdundan kopmuş bir “garip” olarak tavsif etmektedir. Bu garip derviş, Anadolu’nun yanında “yukarı illeri” yani Kafkasya ve Azerbaycan civarını da gezmiştir. Bu yolculukta, “ecel ire bir gün ölem” diyerek gurbette ölüm tefekkürünü devam ettirmiştir. O, arayış içinde olduğu hakikate eriş maksadıyla çıktığı seyahatte, “derdine çâre” olacak iksire kolayca eremeyeceği ve bu yüzden şehirden şehire gezmek durumunda olduğunu ifade edecektir.

*Hey Emrem Yûnus bî-çâre bulunmaz derdüne çâre
Var imdi gez şârdan şâra şöyle garîb bencileyin*

Onun bu yolculuğu ne kadar devam etmiştir? Bunu bilemiyoruz. Ancak bir yerde, “oldum ilimden avare” dediği gibi, şehirden uzunca bir dönem uzak kalmış; uğradığı şehirlere iz bıraka bıraka seyahatini tamamlamıştır. Böylece, “Yûnus durdu girdi yola kamu gurbetleri bile” mısraında ifade ettiği gibi, manevî düzeyde “gurbet”in manasını fehmettiği gibi, çıktığı yolculukta farklı şehirlerde kalarak sıldan uzak olmanın verdiği ıstırap ile maddi boyutuyla da gurbeti müdrük olmuştur. Bu idrakledir ki, “Kendü cigerüm kanıla vasf-ı hâlüm yazar oldum” diyecek kadar bir olgunluğa ulaşmıştır. Bu itibarla ondaki gurbet fikri çok derin manalar ihtiva eder.

Bu seyahatlerle ortaya çıkan şehirlerin yanında, onun bir nutkunda ifade ettiği veçhile, “şerefü’l-mekân bi’l-mekîn” yani mekânın değeri orada yaşayanlarla değer kazanır fehvasınca zikrettiği İbrahim Ethem’in şehri Belh başta olmak üzere bazı şehirleri zikreder. Belh’i şöyle tavsif eder:

*Ol meclisün ‘âşıkları İbrâhîm Edhem’dür biri
Belh şehri gibi bin ola her gûşede vîrânesi*

Belh’ten söz ettiği gibi, Kâbe’yi bünyâd eden İbrahim (as) vesilesiyle, Konya’yı Ahmed fakih ve Mevlana vesilesiyle anar. Ancak bu

anmalar da temel husus, şehri hukûkî düzlemde ele almaz; ontolojik açıdan hayatın geçiciliğine ve bâkî olana iltica sadedindedir.

Onun asıl üzerinde durduğu şehrin ikinci veçhesi olan, manevî şehirdir. Yukarıda işaret edildiği gibi mânevî şehir, cân şehri, gönül şehri ve vücut şehri gibi nitelemelerle anılır. Keza bu şehirde huku-kun yerini ahlak alır. Mesela vücut şehrini, doğrudan doğruya kendi iç âleminde yaptığı yolculuğu tahkiye sadedinde nazmettiği bir nutku vardır. Orada şunu dile getirir:

*Bu vücûdum şehrine bir dem giresim gelir
İçindeki sultânın yüzün göresim gelir*

Matla'ı ile başlayan bu nutukta, vücut şehrindeki yolculuğunu, o şehrin sahibini yani “yere göğe sığmayıp mü'min kulumun gönlüne sığarım” fehvasınca insanı yaratıp ona “nefha” üfleyen Kâdir-i Mutlak ve Hâlık-ı Mutlak olan Allah'ı bulma çabasını anlatır. Bu çabada ona rehberlik eden “erenlerin sohbeti ve nazarı”dır. Bu sohbet marifeti artıracak, nazar ise, topraktan ibaret olan insanı adeta “gevher”e tebdil edecektir. Sohbet ve nazarın birer kimya olarak vazife yapması, sadece maddi şehirlerde seyahat için rehber ihtiyacı duyulmadığı, aynı zamanda içerdeki yolculuk için de ehil bir rehberin elzem olduğu fikri işlenmektedir. Ancak buradaki rehber, sadece erenlerin sohbeti ve nazarı değildir, bir de aşk vardır. Zira yol, aşk ve şevkle alınır. Bu yolculuk, insanın kendini tanıma yolculuğudur. Neticesinde, yolcu (sâlik) “kişinün yüzünü ağ eden söz”e ulaşmış olacak; böylece içerdeki savaş sükûnete tebdil edeceği gibi, dışarıda da huzurun ikamesini sağlayacak *yetkin insanı* (insan-ı kâmil) topluma sunacaktır.

Vücut şehri tabirini Yunus'tan evvel kim kullanmıştır? Bunu bilemiyorum. Ancak Fârâbî'nin erdemli şehri tavsif ederken şehri insan bedenine benzeterek meseleyi ele aldığı bilinmektedir⁷. Ona göre şehir, sağlıklı bir bedenın organları gibidir; bu organlar görevle-

⁷ Bu konu bilhassa onuncu ve on birinci bapta tafsilatlı bir şekilde ele alınmaktadır. Bkz. Fârâbî, *el-Medînetü'l-Fâzıla: Tanrı-Âlem-İnsan*, (Çev. Yaşar Aydın), İstanbul, 2018.

rini bihakkın yerine getirdiğinde, benden sıhhatli ve insan huzurludur. Bu organlara hayat enerjisi olan kanı pompalayan kalp, bedenin yöneticisidir; diğer organlar, onun yönetimi ve denetiminde kendisine verilen görevleri bir hiyerarşik yapı içinde yerine getirmek suretiyle vücudun sağlığını ve huzurunu temin ederler. Benzeri durum şehirde de kendini ele vermektedir. Nitekim şehrin sakinleri, yaratılışları ve mizaçları itibariyle birbirinden farklıdır. Keza insanlar imkânları bakımından da eşit değildir. Dolayısıyla herkes farklı birer görevi yerine getirmeye memurdur. Görevlerin yerine getirilmesi halinde şehir huzurlu ve mutlu bir şehir olur.

Yunus Emre, Fârâbî'nin kısaca izah etmeye çalıştığımız erdemli şehir tasarımından ne kadar haberdardı? Doğrusu bunu kat'î ifadelerle tespit etmekten mahrumuz. Lakin şehir-insan arasındaki rabıtayı sağlam bir zeminde kuran bir hakîm şairin huzurunda olduğumuzun farkında olarak, onun döneminin temel düşüncelerine vakıf olduğu, bu düşünceleri tasnif ve tahlil ederek yeniden üretecek bir ilim ve dil birikimine sahip olduğu kanaatini yeniden ifade etmek durumundayız. Esasen şehir-insan benzetmesi, onun izini takip ettiği Pîr-i Türkistan'ın *Fakrnâme*'si başta olmak üzere, çağdaşı Hünkâr Hacı Bektaş'ın *Makâlât*'ı ve Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinde de karşımıza çıkar. Nitekim onun *Risâletü'n-Nushiyye*'si, *Fakrname* ve *Makâlât* çizgisini manzum bir şekilde devam ettiren bir eserdir. Dolayısıyla onun, gelenek içinde Muallim-i Sâni olarak anılan Fârâbî'den haberdar olduğu yahut olmasa da içinden geldiği muhit itibariyle bu şehir telakkisine ulaşmasını temin eden fikri birikime sahip olduğu aşikârdır.

Yunus'un "aşk şehri", vücut şehrinin ayırımına varanların uğradığı bir şehirdir. Vücut şehriyle kendini tanıyan kişi, terakki etmeyi arzular. Aşk şehri, terakki niyetiyle içine girilen manevi yolda, çile (mücâhade) ile arınma (tezkiye-i nefis) ve uyanma süreçlerini (nefis mertebeleri) bihakkın yerine getiren yolcunun (sâlik) daha ileri noktalara ulaşmasını temin eden bir şehir telakkisidir.

*'İşk kuşağın kuşangıl dostun yoluna vargil
Mücâhede çekersen müşâhade edesin*

*Bundan 'ışkun şehrine üç yüz deniz geğerler
Üç yüz deniz geçüben yidi tamu bulasın*

Bu şehir, yüceliş şehridir. Yücelmek, gayretle mümkündür. Gayret, müşahedeye yani yeni bilgilere ve zevklere ulaştırır. Ama yolcu bunlarla da iktifa etmez, büyük denizleri geğererek, çilelerle ulaştığı her menzilde karşısına çıkan yedi farklı kapıyı teker teker açarak asıl gayelerin gayesi olan Visâl-i Hakk'a yani Hallâc-ı Mansûr'un kavramsallaştırdığı Ene'l-Hakk'a ulaşır.

*Çün içeri giresin dost yüzünü göresin
Ene'l-Hak şerbetini dost elinden içesin*

Aşk şehrinin insan vücudunda temessül ettiği yer, kalptir. Kalbin de tasavvuf edebiyatında mücerred manada karşılığını bulduğu kavram gönüldür. Gönül, müşahhas bir organı, mücerred manaya tebdil ederek geniş bir mana düzeyine çıkarıyor. Orası artık bir orga olmaktan çıkıyor, bazen bir uçsuz bucaksız okyanus, bazen de içine sığındığımız yegâne liman, yalnızlık zamanlarında halleştiğimiz refik, huzurlu ve şen demlerde sevgiliyi temaşa ettiğimiz bir ayna oluyor. Bu itibarla gönül şehri, vahdet deryasıdır; o şehrin farkına varıp, orayı yurt edinenler müvahhitlerdir.

*Girdüm gönül şehrine daldum anun bahrine
'İşkıla seyr iderken iz buldum cân içinde*

Gönül şehrine girmek, rikkat ve dikkat isteyen bir husustur; bu da ancak tefekkürle ve tedebbürle olur. İnsan, taşrada kolay gezer; lakin içerde, kendi şehrinde pek de öyle kolay gezemez. Zira içerde vesvese, endişe, nedâmet ve gaflet gibi tuzaklar vardır. Bu tuzaklar, o gönül şehrine girmeye mani olur. Faraza girilse, yanlış ve yanlı bir temaşaya sebebiyet verir. Bu bakımdan o şehre uzunca bir dönem mücâhade neticesinde varılan aşk şehri yani marifet yahut irfan seviyesinde girilir. Diğer bir ifadeyle gönül şehri kapılarını gerçekte anlamda irfana erişmiş olanlara açar. O şehirden içeri giren, fakr makamına eren ve mahza marifet deryasına gark olmuş olan âriflerdir.

*Ma'rifet gönül şehri makâmun bulur fakrı
Bahrî gerekdür bahrî bu ma'rifet içinde*

Hülâsa, şehri insan önce kendinde aramalıdır. Bu kendinde arama süreci, Yesevî'den itibaren, “dört kapı kırk makam” şeklinde formüle edilen yetkin insanı (insan-ı kâmil) yetiştirme süreçlerini tecrübe etmek anlamına gelir. Vücut şehrinde insan, şeriat ve tarikat seviyesinde asli vazifelerini ve kendini tanıma çabasındadır. Aşk şehrinde ise, muhiplik seviyesine ermiştir. Muhiplik seviyesi, hakikat düzeyine telmih eder. Diğer bir ifadeyle, gerçek anlamda âşık, hakikate ermiş kişidir. Gönül şehri ise, marifet düzeyidir. Orada huzur bahşeden bilgi; tecellîler, vâridâtlar ve sünûhatlar vardır. Niha-yet hakîm şairin şiiri, burada demini bulur. Böylece zuhur eden söz, o tecrübeyi yaşayan yahut yaşamayan şehir halkının derdine derman, sorularına cevap ve yoluna rehber olur. Şehir böylece erdemli şehre tebdil eder.

KAYNAKLAR

- Bilal Kemikli, *Sufi Aşk ve Ölüm*, İstanbul, 2017.
- Bilal Kemikli, *Mihenik*, İstanbul, 2019.
- M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara, 1965.
- Ahmet Kartal, “Yunus Emre'nin Anadolu'sunda Kültürel ve Entelektüel Hayat”, Yunus Emre, (Ed. A. Y. Ocak), Ankara, 2012, 43-96.
- Metin Ekici, “Yunus Emre'de Şehir Kavramı”, *Yunus Emre Araştırmaları-III*, (Ed. U. Şenel), Manisa, 2020, 113-135.
- Seadet Şihyeva, “Şiirinin Coğrafyası: Fiziksel ve Ruhsal Mekânlar”, *Yunus der eşkere nihân* Yunus Emre Kitabı, (Ed. O. K. Tavukçu), Ankara, 2017, 37-53.
- Mustafa Tatcı, “Yukarı İllerde Bir Gezgin derviş: Yunus Emre (Azerbaycan Notları)”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 2011, 18 / 58, 155 – 170.
- Fârâbî, *el-Medînetü'l-Fâzıla: Tanrı-Âlem-İnsan*, (Çev. Yaşar Aydın), İstanbul, 2018.